

EU je šansa za razvoj odnosa Hrvata i Srba

Broj 633

Tagovi: **Drago Roksandić**

Datum objave: 05.02.2012. Piše: Milan Cimeša

Foto: Sandro Lendler

Prof. dr. sc. **Drago Roksandić** predstojnik je Katedre za povijest Srednje i Jugoistočne Evrope Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i voditelj programa “Desničinih susreta”, koji je u nekoliko posljednjih mjeseci organizirao više znanstvenih skupova.

Jesu li lanjski “Desničini susreti” ispunili zacrtani cilj?

Bili su to šesti Susreti, održali smo ih u Hrvatskom društvu pisaca u zagrebačkoj gornjogradskoj palači Arko te u Kuli Stojana Jankovića u Islamu Grčkom od 16. do 18. rujna 2011. Ne mogu ne reći da sam jako zadovoljan, jer su inicijalni ciljevi postavljeni vrlo visoko, bez dovoljno jamstava da će biti ostvareni. Stjecajem okolnosti, pripreme su počele dosta kasno, u proljeće, ali smo **Branimir Janković**, asistent s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta, i ja, uz podršku **Velimira Viskovića** i drugih u nekim delikatnijim slučajevima, uspjeli okupiti 25 sudionika različitih životnih i istraživačkih iskustava, rodno ujednačenih i u širokom rasponu svjetonazorskih opredjeljenja, k tome iz Hrvatske i Srbije te Austrije, Belgije, Francuske, Italije, Njemačke i Rusije. Odaziv je dijelom bio reakcija na formulaciju glavne teme, “Intelektualci i rat, 1939-1947”. Kao i uvijek dosad, tema je trebala biti važna za pristup opusu **Vladana Desnice**, ali i inovativna u suvremenim kulturnim i društvenim prijeporima. Jednostavnije rečeno, za razliku od onih kojima sve počinje ili završava 1941. ili 1945. godine, pošli smo od teze da politički i kulturno, društveno i privredno, dominantni fenomeni i procesi suvremene povijesti i kulture ne nastaju i ne nestaju prije ili poslije navedenih godina, ali i od teze da razdoblje Drugoga svjetskog rata, koji počinje 1939. a završava mirovnim ugovorom 1947., komprimira u biti svu temeljnu civilizacijsku problematiku 20. stoljeća. Rasprave je bilo u izobilju, a još je važnije da je, unatoč različitosti zastupanih stavova, bila iznimno tolerantna. Vrlo je poticajan bio i zajednički odlazak u Desničin Islam Grčki. Kula Stojana Jankovića, poslije velikih ulaganja u njezinu obnovu, bila je dodatno ohrabrenje sljedećim “Desničinim susretima”. Najkraće, Susreti su dosegli punu zrelost i, što je najvažnije, dosad najjaču generacijsku obnovu, pa s razlogom ipak mogu biti zadovoljan. Mislim da je najvažnije bilo što smo svi iskusili što znači znanstveno eksplicitna, a dijaloški tolerantna rasprava u uistinu pluralnom svjetonazorskom i teorijskom ozračju. To je najvažnija poruka ovih i svih prethodnih Susreta.

Stvari kreću nabolje

Koja će biti tema ovogodišnjih “Desničinih susreta” i kakvi su vam dugoročni planovi?

Sljedeći će se Susreti održati od 14. do 16. rujna i bit će posvećeni istoj glavnoj temi. Ovih dana odlučujemo na koje ćemo se sve aspekte fokusirati, prema kakvoj ćemo se strukturi sudionika orijentirati, kao i o mjestu održavanja: u alternaciji su inače Zagreb i Zadar te postojano Islam Grčki, odnosno Kula Stojana Jankovića, Desničin dom i grobnica u Crkvi sv. Đurđa. Od početka, 1988/1989. godine, pa s obnovom 2005., Susreti su zamišljeni kao program društveno-humanističkih i kulturoloških istraživanja, inicijalno u Zavodu za hrvatsku

povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Njihov su sadašnji institucionalni okvir Centar za komparativna historijska i interkulturalna istraživanja FF-a, a partneri su fakultetski Odsjek za kroatistiku, Hrvatsko društvo pisaca i Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta". Spomenuti je program nadmašivao granice Susreta i uključivao mnoštvo modaliteta istraživanja i unapređivanja hrvatsko-srpskog/srpsko-hrvatskog interkulturalizma. Međutim, dosad se nije uspjelo osigurati kadrovske i materijalne pretpostavke u Hrvatskoj, odnosno u međudržavnoj suradnji Hrvatske i Srbije, da i obrazovni i istraživački i kulturni sadržaji postanu realnost Susreta. Stvarne mogućnosti za to pojavile su se prvi put 2009., kada je rektor Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. **Aleksa Bjeliš**, potpisao sporazum o utemeljenju Međunarodnoga sveučilišnog centra u Kuli Stojana Jankovića s njezinim vlasnicima, djecom Vladana Desnice, koji će koristiti sjevernu frontu Kule 30 godina, a "Desničini susreti" predviđeni su kao jedna od jezgrenih djelatnosti MSC-a u Kuli. Sporazum je tim vredniji što ga je načelno prihvatilo i Sveučilište u Zadru, o čemu se izjasnio i rektor, prof. dr. sc. **Ante Uglešić**.

Da to više nisu samo načelne izjave, govori i to što je Fond za razvoj Sveučilišta u Zagrebu odobrio za ovu godinu 300.000 kuna za izradbu projektne i programske dokumentacije "Međunarodni sveučilišni centar u Islamu Grčkom i mediteranska akademska zajednica: razvoj i perspektive", a projekt uključuje i Susrete. Europska je komisija odobrila nekih 300.000 eura za sveučilišni trogodišnji projekt "Jankovic Castle: historic site, generating sustainable development of the Ravni Kotari region", što omogućuje razvoj čitava niza programskih sadržaja Međunarodnoga sveučilišnog centra u osnivanju, među kojima su ponovno i "Desničini susreti". Čast mi je i dužnost biti odgovaran za oba projekta. Stvari se, dakle, kreću nabolje, ali prava pitanja tek treba postaviti.

Nakon lanjskih Susreta, održan je hrvatsko-srpski znanstveni skup "Hrvati i Srbi u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: interkulturalni aspekti 'prosvijećene' modernizacije". Je li to još jedan pokušaj pronalazjenja historijskih veza između tih naroda? I kojih je elemenata više, onih koji su ih povezivali ili onih koji su ih razdvajali?

Da, riječ je o još jednoj istraživačkoj inicijativi utemeljenoj na komparativno-historijskim i interkulturalnim pretpostavkama. Istoimeni bilateralni projekt vodimo profesor **Nikola Samardžić** s beogradskoga Filozofskog fakulteta i ja, a u artikuliranju posebnu ulogu ima profesorica **Zrinka Blažević** sa zagrebačkog FF-a. Srednjoevropska prosvjetiteljska baština definitivno je zajedničko dobro svih naroda koji su tada bili habsburški podanici, napose Hrvata i Srba. U nastanku modernih srpskih i hrvatskih nacija, društava i kulture, habsburška "prosvijećena" modernizacija različito se očituje, ona je distinktivan predmet istraživanja, ali je mnogo toga i zajedničkog, više nego ikada ranije u habsburškim granicama. Skup je održan lani, 11. i 12. studenoga, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a u radu je sudjelovalo 18 stručnjaka za prosvjetiteljstvo, podjednako iz Hrvatske i Srbije, odnosno iz Zagreba, Beograda i Novog Sada. Rasprava je ponajprije otkrila da jedni drugima imaju što reći, da jedni od drugih imaju što naučiti, da je vrlo mnogo toga što bi zajednički mogli raditi i, ponajvažnije, da je nužno mnogo bolje poznavati evropske i srednjoevropske kontekste povijesti prosvjetiteljstva, ako se hoće znanstveno održivo interpretirati te dvije nacionalne baštine. Koliko je skup bio uspješan, najbolje svjedoči to što je završen zaključkom o nastavku suradnje, s ciljem izrade zajedničkoga komparativističkoga Leksikona hrvatskog i srpskog prosvjetiteljstva. Sljedeći skup bit će održan u Beogradu koncem 2012., a pripreme su već počele.

Evropski horizonti edukacije

Ako je toliko elemenata koji povezuju Srbe i Hrvate, otkuda onda toliki jaz među njima?

Problem bih donekle postavio drugačije: mnogo je toga što povezuje, ali je mnogo i toga što razdvaja Hrvate i Srbe u modernoj povijesnoj perspektivi. Ratni raspad SFRJ-a, primarno s obilježjima hrvatsko-srpskog, odnosno srpsko-hrvatskog rata (koji se nije smio dogoditi, stalno to ponavljam!), prouzročio je s obje strane šok dalekosežnih učinaka. Ne bismo ga smjeli zanemarivati. S druge strane, koliko god Evropska unija bila nesavršena, ona srećom ipak postoji kao zajednička dugoročna hrvatska i srpska alternativa u svijetu kojim dominiraju globalizacijski procesi. Optimisti mogu u tome vidjeti šansu za svestraniji razvoj odnosa između ova dva naroda nego ikada u prošlosti.

Na jednom skupu koji ste lani organizirali govorilo se u širem kontekstu i o udžbenicima historije na području bivše Jugoslavije. Postoji li i u ostalim zemljama, kao u Hrvatskoj, sklonost samo jednoj istini, koja se ne smije propitivati ili dovoditi u sumnju?

O tome smo razgovarali na skupu "Kako poučavati o izgrađivanju Europe u vrijeme integracije zemalja europskog Jugoistoka? Stajališta europskih povjesničara", koji je na zagrebačkom Sveučilištu održan 24. i 25. studenoga u suradnji Odsjeka za povijest FF-a te veleposlanstava Francuske i Njemačke. Skup smo,

stjecajem okolnosti, načelno bili dogovorili francuski veleposlanik **Jérôme Pasquier**, njemački veleposlanik dr. **Bernd Fischer** i ja, a ostvaren je zahvaljujući velikom trudu ekipe s Odsjeka za povijest, ponajprije njegova pročelnika profesora **Damira Agičića** i dr. sc. **Snježane Koren** (oboje imaju veliko regionalno iskustvo u pisanju udžbenika povijesti). Htjeli smo osigurati mogućnost hrvatskoj stručnoj javnosti da se iz prve ruke upozna s francusko-njemačkim udžbenicima evropske i svjetske povijesti, ali i stvoriti joj šansu da se u raspravi s kolegama iz Slovenije, Bosne i Hercegovine i Srbije pojasne problemi interpretacije jugoistočnoevropske baštine u evropskom i svjetskom kontekstu. Skup je vrlo nadahnuto otvorio rektor Sveučilišta u Zagrebu, profesor Bjeliš, prisutnima su se obratili i veleposlanici, a dva dana rasprava kolega iz spomenutih zemalja regije te Njemačke i Francuske bila su puna međusobnih otkrića. Mnogima je vjerojatno tek tada postalo jasno koliko je moguće učiniti u edukaciji s evropskim horizontima na umu i s otvorenim evropskim pristupima.

Kako bi na jugoslavenskim prostorima trebao izgledati udžbenik historije za osnovne, a kako za srednje škole?

Takav udžbenik ne bih pisao, ali bih inicirao mnoštvo bilateralnih i multilateralnih projekata u obrazovanju, s ciljem razvijanja znanja i kompetencija komparatističkoga i interkulturnoga, odnosno transkulturnoga mišljenja u nastavnika, đaka i studenata, ali i njihovih roditelja.

Nedavno je izašla knjiga vaših tekstova i intervjuja koje ste sredinom i krajem osamdesetih objavljivali u beogradskom NIN-u i zagrebačkom "Danasu". Slutili ste što se sprema i da bi sve moglo otići u krivom smjeru, no vaši prijedlozi i rješenja zajedničkog nazivnika Hrvata i Srba nisu prihvaćeni, a rezultate vidimo i danas. Što se zapravo dogodilo?

Riječ je o knjizi koja je objavljena u izdanju SKD-a "Prosvjeta" iz Zagreba. Ne bih rekao da sam bio među rijetkima kojima je bilo jasno što bi se sve moglo dogoditi ako otvorena pitanja totalne krize jugoslavenskog društva, posebno na srpsko-hrvatskim relacijama, ne budu inovativnije i demokratskije rješavana. Možda sam koječega mogao biti svjesniji zato što sam dvadeset godina živio između Zagreba i Beograda, javno djelovao na obje strane te, pored ostalog, većim dijelom osamdesetih surađivao i s NIN-om i s "Danasom", dvama tjednicima u kojima se na različite načine zrcalila ta kriza. Ovu knjigu danas doživljam kao prilog poluotvorenoj raspravi na temu "Tko se boji sebe u socijalizmu?"; naime, duboko sam uvjeren da ljudi koji nemaju snage jasno se suočiti s vlastitom prošlošću nemaju ni šansu jasno se suočiti s izazovima vlastite budućnosti.

Što se tiče mojih prijedloga iz 1990. o personalnoj autonomiji Srba u Hrvatskoj, temeljna pretpostavka ostvarenja bila je demokratska te društveno i gospodarski pravedna tranzicija, naravno bez nasilja, o ratu da ne govorim. Da budem ironičan prema samome sebi, bile su to laboratorijske hipoteze spram onoga što nam se spremalo. Međutim, i dalje mislim da je to model koji bi ovdje tek trebalo implementirati, sada u uvjetima pozitivne diskriminacije, koji Hrvatskoj jamči dugoročnu stabilnost, a srpskoj manjini opstanak u uvjetima građanske ravnopravnosti. Iščitavajući vlastite tekstove iz tog doba, želim otvoriti još jedno, mnogo važnije pitanje: zašto se sve ono što je doista vrijedilo u jugoslavenskom iskustvu, od svjetski fascinantnoga narodnooslobodilačkog pokreta 1941-1945. do najvrednijih ostvarenja socijalističkog samoupravljanja u osamdesetima, urušilo tako da je bilanca ispala gora nego u slučaju bilo kojeg "realnog socijalizma" u sovjetskoj imperijalnoj orbiti? Pitanje je poražavajuće i neće ga biti moguće vječno svoditi na krivnju "drugih".